

**КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ**

У статті розглянуто проблеми підвищення науково-методичної компетентності вчителів-філологів та наукові підходи до зазначеної теми; показано актуальність вивчення даного феномену; визначено основні критерії та показники розвитку науково-методичної компетентності вчителів-філологів у післядипломній освіті; упорядковано систему діагностичних методик для визначення рівнів науково-методичної компетентності вчителів-філологів в системі післядипломної педагогічної освіти.

Актуальність проблеми дослідження. Становлення української державності, побудова демократичного громадянського суспільства, глибокі соціальні, духовні й матеріально-технічні перетворення вимагають кардинальних змін у галузі освіти.

Провідним напрямом розвитку педагогічної освіти є докорінне оновлення її змісту, орієнтоване на підвищення якості та гуманізацію процесу підготовки вчителів-філологів, які повинні мати ґрунтовні професійні знання, вміння поповнювати їх самостійно і бути конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг.

Модернізація вищої педагогічної освіти потребує вдосконалення традиційної системи підготовки вчителів-філологів. Суспільству третього тисячоліття необхідна фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності. Модель підготовки вчителів-філологів, яка існує на сьогодні, має яскраво виражений предметно-центричний характер і є малопродуктивною для сучасної школи, яка орієнтована на особистість, вимагає творчого, дослідницького підходу до педагогічної діяльності.

Проблему компетентності на різних рівнях аналізу розробляли В. Аніщенко, А. Василюк, С. Гончаренко, В. Ковальчук, К. Корсак, І. Тараненко, І. Ящук.

Особливості професійно-педагогічної підготовки вчителя постійно перебувають у центрі уваги дослідників. Загальні питання професійної підготовки учителів на різних етапах розвитку освіти висвітлювали у своїх працях О. Абдулліна, А. Алексюк, Ю. Бабанський, М. Євтух. Також вагомий внесок у розробку проблеми професійної підготовки вчителя сучасної школи зробили вітчизняні вчені І. Зязюн, В. Кузь, І. Підласий, С. Сисоєва. У науковій педагогічній літературі належна увага приділена професійній підготовці вчителя, розроблено її науково-теоретичні та методичні засади (О. Абдулліна, Ф. Гоноболін, Н. Дем'яненко, С. Вершловський, Н. Кузьміна, В. Сластьонін), досліджені й окремі питання підготовки майбутніх вчителів української мови й літератури (Н. Волошина, І. Зязюн, Є. Пасічник, М. Пентилюк, О. Семенов, В. Степанишин, Г. Токмань, В. Шуляр). Науковцями здійснено аналіз національної мовної особистості (Г. Богін, С. Єрмоленко, Ю. Караулов, О. Семенюк та ін.), охарактеризовано різні аспекти формування мовної особистості учня і студента (О. Біляєв, М. Вашуленко, О. Голобородько, Т. Донченко, Л. Мацько, В. Мельничайко, Н. Остапенко, Л. Паламар, М. Пентилюк, С. Караман, Т. Симоненко, Л. Скуратівський, Л. Струганець та ін.).

Питання професійної підготовки майбутніх учителів-філологів досліджували І. Бакаленко, Н. Гез, Т. Гусєва, В. Денисенко, О. Зуброва, Л. Калініна, С. Ніколаєва, Є. Пасов, М. Пентилюк, І. Соколова, О. Семенов, аналіз праць яких показав, що сучасний учитель філологічних спеціальностей – це вчитель-професіонал, що має ґрунтовну загальнокультурну, фахову, психолого-педагогічну і методичну підготовку, займає гуманістичну педагогічну позицію, володіє дослідною та інформаційною культурою, уміє оперативну, своєчасно реагувати на зміни в напрямках розвитку системи освіти взагалі та в методиках навчання мови зокрема.

Окреслені тенденції знаходять логічне відображення в педагогічній і філологічній освіті як складниках гуманітарної освіти й основи професійної підготовки вчителя-філолога.

Аналіз праць дає змогу констатувати, що в Україні накопичений певний досвід з розвитку компетентності. Проте залишається не розробленою проблема розвитку науково-методичної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти. У педагогіці відсутні системні дослідження, присвячені формуванню означеної компетентності, не розроблено модель процесу її становлення у вчителів-філологів.

Мета статті – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити критерії та показники розвитку науково-методичної компетентності вчителів-філологів у післядипломній освіті; **завдання:** визначити критерії, показники та рівні сформованості науково-методичної компетентності вчителів-філологів у післядипломній освіті.

Виклад основного матеріалу. Кінець ХХ – початок ХХІ століття характеризується високим динамізмом оновлення змісту освіти, орієнтацією на новий тип педагогічного світогляду, що відповідає соціокультурним викликам епохи, а також пріоритетністю розвитку науково-методичної компетентності в учителів-філологів.

Готовність до того або іншого виду діяльності полягає в цілеспрямованому вираженні особистості, що поєднує її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові й інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, настанови, настроєність на певну поведінку. Така готовність досягається в ході ідейної, моральної, психологічної, професійної та фізичної підготовки, а також є результатом всебічного розвитку особистості з урахуванням вимог, що висувуються особливостями діяльності, професії [1].

Аналіз навчальних планів та програм педагогічних вищих навчальних закладів дав змогу визначити суперечності між потребами чинних і майбутніх учителів філологічних спеціальностей у належній професійній науково-методичній підготовці і відсутністю спецкурсу для здійснення такої підготовки у практиці роботи педагогічних вищих навчальних закладів; наявністю значного обсягу педагогічних програмних засобів з мов на ринку цифрової навчальної інформації та відсутністю в учителів методичних знань і вмінь їх ефективного використання на уроці [2]. Критерії та показники формування науково-методичної компетентності представлено в таблиці 1.

Таблиця 1.

Критерії та показники розвитку науково-методичної компетентності вчителів-філологів у післядипломній освіті

Критерій	Показники
Мотиваційно-цільовий	наявність пізнавального інтересу до розвитку науково-методичної компетентності у професійній діяльності;
	готовність до подолання труднощів в організації навчального процесу при застосуванні науково-методичної компетентності;
Інформаційно-операційний	знання сайтів у галузі викладання філологічних дисциплін;
	уміння здійснювати пошук інформації;
Змістовно-методичний	знання методичних особливостей викладання філологічних дисциплін; знання існуючих сучасних програм та фахової літератури із предмету, вміння орієнтуватися в них, відбирати та аналізувати;
	уміння проектувати, проводити та аналізувати урок з урахуванням науково-методичних інновацій у навчальному процесі;
Рефлексивно-креативний	уміння застосовувати науково-методичну компетентність у науковій діяльності та в процесі підготовки науково-дослідної роботи;
	операційна готовність до участі у міжнародних конкурсах, олімпіадах та проектах;
	уміння створювати власні програми із предмету;
	самоаналіз, самооцінка, здатність до самореалізації та самовдосконалення в процесі професійної діяльності.

Відповідно до зазначених у таблиці 1 критеріїв розвитку науково-методичної компетентності визначено рівень сформованості компетентності на початку експерименту. Розглянемо результати визначення рівнів розвитку науково-методичної компетентності за кожним із критеріїв.

Мотиваційно-цільовий критерій

Показники:

- пізнавальний інтерес до розвитку науково-методичної компетентності у професійної діяльності;
- готовність до подолання труднощів в організації навчального процесу із застосуванням науково-методичної компетентності.

Анкетування "Моє ставлення до науково-методичної компетентності".

Мета: визначення особистого ставлення вчителів-філологів до науково-методичної компетентності та рівня мотивації до її реалізації у професійній діяльності.

Процедура виконання. Студентам-вчителям пропонувалося обрати найбільш близьку до їх думки оцінку: 1 – не згоден; 2 – не маю чіткої думки; 3 – згоден до тверджень: "Я насолоджуюсь, використовуючи науково-методичну компетенцію", "Науково-методична компетенція викликає у мене нудьгу".

Бали виставлялися згідно з опрацьованою методикою G. Dudeney. Якщо студент-вчитель обрав більшою частиною 3 до тверджень 2, 3, 6, 8 та 10, то його рівень готовності до застосування науково-методичної компетентності за зазначеним критерієм визначався як творчий; обраний варіант 2 до тих самих тверджень засвідчив продуктивно-перетворювальний рівень. Якщо студент обрав більшою частиною 1 до тверджень 2, 3, 6, 8, 9 та 10, то його рівень готовності вважався репродуктивним.

За результатами анкетування більшість вчителів-філологів мали репродуктивний рівень мотивації щодо розвиненої науково-методичної компетентності. Серед причин невпевненості в собі під час

застосування науково-методичної компетентності зазначено такі: відсутність чітких методичних розробок щодо розвитку науково-методичної компетентності у викладанні філологічних дисциплін (56 %), "недостатнє обладнання кабінетів комп'ютерною технікою", що ускладнює здійснення пошуку інформації в мережі Інтернет.

При цьому значна кількість студентів-вчителів для твердження "Вчителі повинні знати як застосовується науково-методична компетентність у навчально-виховному процесі" обирали 3 або 2, водночас такі ж оцінки встановлювалися й для твердження "Якщо можливо, я уникаю застосування науково-методичної компетентності".

Інформаційно-операційний критерій

Показник: уміння здійснювати пошук інформації.

Методика: спостереження за роботою студентів-вчителів під час підготовки до семінарських занять у комп'ютерній лабораторії.

Мета: визначення рівня вмінь вчителів-філологів щодо здійснення пошуку інформації, використання електронних словників, бібліотек, джерел глобальних освітніх мереж.

Процедура виконання. Експериментатор спостерігав за роботою студентів-вчителів під час підготовки до семінарських занять у комп'ютерній лабораторії.

Зазначимо, що найбільше прогалин виявлено в уміннях вчителів-філологів використовувати мову запитів пошукових машин у мережі Інтернет. Більшість респондентів обмежувалася спрощеними запитом, які не завжди давали очікувані результати.

Ті педагоги, що систематично здійснювали пошук інформації, використовували електронні словники, енциклопедії та ресурси електронних бібліотек, а також відбирали необхідну інформацію, знайдену в мережі Інтернет, отримували оцінку 5. Студентам, які могли правильно сформулювати запити, отримували очікувані результати, використовували для пошуку інформації глобальні освітні мережі, виставлено оцінку 4. Оцінку 3 отримували вчителі-філологи, які могли знайти, відібрати та обробити необхідну інформацію, але відчували певні труднощі при використанні мови запитів, не знали про наявність електронних довідникових систем та глобальних освітніх мереж.

Інформаційно-операційний критерій

Показник: знання сайтів у галузі викладання філологічних дисциплін.

Анкетування "Інтернет у роботі вчителя-філолога".

Мета: визначення рівня знань студентів-вчителів про сайти філологічного напрямку, умінь застосовувати їх у навчально-виховному процесі з мов.

Матеріал: текст анкети.

Процедура виконання. Педагогам пропонували відповісти на запитання: "Чи знаєте Ви сайти у галузі викладання філологічних дисциплін?", "Якщо так, то наведіть приклади".

Рівень готовності студентів-вчителів за означенням показником визначався за такими критеріями: студенти, які не могли назвати жодного сайту філологічного напрямку, отримували 2 бали; 3 бали виставлялися студентам, які наводили деякі сайти у галузі викладання філологічних дисциплін, але при цьому не могли визначити їх призначення та аудиторію, на яку вони розраховані, тобто не могли відібрати сайти, необхідні в роботі вчителя-філолога; 4 бали – студенти називали адреси сайтів філологічного напрямку, але мали певні труднощі з оцінкою їх змістовного наповнення; 5 балів отримували студенти, які не лише змогли привести адреси більше трьох сайтів філологічного напрямку, а й пропонували критерії оцінювання їх змістовного наповнення, могли визначити мету їх використання в навчально-виховному процесі.

Результати анкетування вказують на недостатню обізнаність вчителів-філологів про наявні спеціалізовані сайти філологічного напрямку. Деякі з них наводили приклади таких сайтів: <http://grinch-home.at.ua/>, <http://pravila-uk-mova.at.ua/>, <http://vprava.at.ua/>, але майже ніхто зі студентів-вчителів не зміг назвати аудиторію, для якої можливо рекомендувати ці сайти та мету їх використання в навчально-виховному процесі з філологічних дисциплін.

Змістовно-методичний критерій

Показник: знання сучасних ППЗ із предмету, вміння орієнтуватися в них, відбирати та аналізувати.

Анкетування "Науково-методичні основи діяльності вчителя-філолога".

Мета: дізнатися, чи орієнтуються студенти з наявних ППЗ філологічного напрямку, критеріях оцінювання їх дидактичної значущості.

Матеріал: анкета "Науково-методичні основи діяльності вчителя-філолога".

Процедура виконання. Експериментатор пропонував студентам-вчителям відповісти на запитання: "З якими науковими, періодичними, методичними виданнями ви працюєте для підготовки уроків?", "Чи користуєтесь ви Інтернетом для професійної діяльності?".

Означений показник перевірявся згідно таким критеріям: 5 балів – студенти-вчителі орієнтуються в існуючих ППЗ із предмету, вміють аналізувати їх та відбирати до уроку, знають критерії оцінювання їх дидактичної значущості; 4 бали – студенти-вчителі знайомі з існуючими ППЗ філологічного напрямку,

називають до трьох відомих ППЗ, але не знають критерії їх оцінки, тому відчувають певні труднощі з відбором необхідних ППЗ до уроку; 3 бали – студенти-філологи можуть назвати один ППЗ із предмету; 2 бали – студенти-філологи не орієнтуються в сучасних готових ППЗ філологічного напрямку.

Змістовно-методичний критерій

Показники: уміння проектувати, проводити та аналізувати урок з використанням науково-методичної компетентності.

Інтерв'ювання "Особливості застосування науково-методичної компетентності у процесі викладання філологічних дисциплін".

Мета: дізнатися, чи мають студенти-вчителі уявлення про особливості застосування науково-методичної компетентності у процесі викладання філологічних дисциплін.

Процедура виконання: вчителям-філологам було запропоновано такі питання для обговорення:

- Назвіть навчальні функції науково-методичної компетентності.
- Назвіть універсальні методичні засоби, які можливо використовувати на уроці з Вашого предмету.
- З якими методичними цілями?
- Чи можете Ви проаналізувати запропонований план уроку з використанням науково-методичних засобів?

Результати бесіди свідчать про недостатнє розуміння студентами-вчителями ролі науково-методичної компетентності у роботі вчителя-філолога, тому що студенти-вчителі не могли назвати навчальні функції науково-методичної компетентності, а також проаналізувати запропонований план уроку з використанням науково-методичних засобів, відчували певні труднощі під час формування методичних цілей застосування науково-методичних засобів на уроці.

Рефлексивно-креативний критерій

Показник: уміння використовувати науково-методичну компетенцію у науковій діяльності та в процесі підготовки науково-дослідної роботи.

Означений показник перевірявся в процесі аналізу курсових робіт вчителів-філологів.

Мета: дізнатися, чи вміють вчителі-студенти використовувати науково-методичну компетенцію у науковій діяльності.

Процедура виконання. Критеріями оцінювання виступали: якість оформлення роботи за допомогою комп'ютерної техніки; наявність посилань на сучасні джерела інформації; якість та достовірність електронних джерел.

Майже всі роботи були якісно оформлені за допомогою комп'ютерної техніки.

При цьому визначено, що вчителі-філологи недостатньо використовують електронні джерела інформації. Так, у деяких роботах серед 100-110 використаних джерел у бібліографічному списку наявні лише 1-2 посилання на електронні джерела або мережу Інтернет, серед яких не було виявлено жодного посилання на такі сайти, як бібліотека ім. Вернадського або будь які електронні енциклопедії, а наявні посилання є сумнівними і не завжди достовірними.

Бали за цим показником виставлялися за такими критеріями оцінювання: 2 бали – апаратні та програмні засоби ІКТ використовувалися вчителями-студентами лише для набору тексту та оформлення курсових робіт; 3 бали – студенти-вчителі застосовували не лише текстовий процесор для набору тексту, а й середовище електронних таблиць для побудови порівняльних графіків та діаграм; 4 бали – студенти-вчителі використовували достовірні електронні джерела в бібліографічному списку; 5 балів – студенти-вчителі знали вимоги створення комп'ютерних презентацій та вміли презентувати результати свого дослідження за допомогою програмних засобів ІКТ на якісному рівні.

Рефлексивно-креативний критерій

Показник: операційна готовність до участі у міжнародних конкурсах, конференціях та проектах.

Інтерв'ювання учителів-філологів.

Мета: визначення кількості вчителів, які брали участь у міжнародних конкурсах, конференціях, проектах.

Процедура виконання. Експериментатор ставив студентам-вчителям запитання: "Які міжнародні конкурси, конференції, проекти ви знаєте?", "Чи брали ви участь у них?" "Чи хотіли б ви взяти участь у такому проекті?".

За результатами інтерв'ю більшість студентів-вчителів знають про наявність міжнародних конкурсів, проектів у мережі Інтернет, але лише незначна кількість із них могли навести приклади таких проектів: Міжнародний конкурс "Вчитель XXI століття", традиційний конкурсу Intel "Успішний проект", щорічний районний конкурс "Вчитель року" тощо. Подальше інтерв'ювання вказало на те, що лише 1 % брав участь в цих заходах, але всі педагоги хотіли б стати учасниками таких проектів, якщо б знали про них.

Означений показник перевірявся за такими критеріями оцінювання: 2 бали – студентам-вчителям невідомі міжнародні проекти, конкурси, конференції; 3 бали – студенти-вчителі знають про міжнародні заходи в мережі Інтернет; 4 бали – студенти-вчителі можуть навести приклади міжнародних проектів, що здійснюються за допомогою мережевих та телекомунікаційних технологій; 5 балів – студенти-вчителі брали участь в одному або більше таких заходів.

Рефлексивно-креативний критерій

Показник: уміння створювати власні ППЗ із предмету.

Анкетування "Науково-методичні основи діяльності вчителя-філолога"

Мета: визначити, чи вміють вчителі-післядипломники створювати власні ППЗ із предмету.

Матеріал: Текст анкети.

Процедура виконання. Студенти-вчителі мали відповісти на запитання, чи вміють вони створювати власні ППЗ, у випадку позитивної відповіді їм пропонувалося описати його тематику, призначення; можливі шляхи застосування; вік учнів, для яких зазначений ППЗ може бути рекомендований.

Деякі педагоги відповідали, що вони вміють розробляти власні ППЗ на базі програми створення комп'ютерних презентацій, але відчували утруднення з описанням їх тематики та призначення. Більшість студентів-вчителів не вміють створювати власні ППЗ, але майже всі вони хотіли б навчитися.

Бали за означеним показником виставлялися за такими критеріями оцінювання: 2 бали – студенти-вчителі не вміють створювати власні ППЗ із предмету; 3 бали – вчителі-філологи знають про можливість створення власних програмних продуктів на базі існуючих ППЗ із філологічних дисциплін та хотіли б цьому навчитися; 4 бали – студенти-вчителі вміють створювати власні розробки на базі сучасних готових ППЗ; 5 балів – педагоги вміють створювати власні ППЗ із предмету.

Рефлексивно-креативний критерій

Показник:

– здатність до самореалізації та самовдосконалення в системі післядипломної освіти.

Мета: визначення готовності студентів-вчителів до самореалізації та самовдосконалення в системі післядипломної освіти.

Методика: анкета "Оцінювання якості післядипломної педагогічної освіти вчителів-філологів загальноосвітніх навчальних закладів".

Матеріал: Текст анкети.

Процедура виконання. Студенти-вчителі мали оцінити якість післядипломної педагогічної освіти вчителів-філологів із запропонованих пунктів: "На Вашу думку, чи є необхідність у підвищенні кваліфікації вчителів-філологів?, Як би Ви поставилися до нововведення, якщо б на початковому рівні навчання майбутньому вчителю-філологу давали тільки класичну освіту, а методиці та педагогічній майстерності навчали на спеціалізованих курсах післядипломної освіти?, Яких саме занять із вивчення педагогічної майстерності потребують учителі?".

Студенти-вчителі оцінювали свої дії та підсумовували кінцевий результат. Рівні готовності за означеним показником виставлялися за такими критеріями: репродуктивний рівень: 22-45 балів, продуктивно-перетворювальний: 50-68 балів, творчий: 80-92 балів.

Висновок. Отже, розроблена модель науково-методичної компетентності дозволила визначити критерії науково-методичної компетентності вчителів-філологів. Такими критеріями є: мотиваційно-цільовий (наявність пізнавального інтересу до розвитку науково-методичної компетентності у професійній діяльності; готовність до подолання труднощів в організації навчального процесу при застосуванні науково-методичної компетентності.); інформаційно-операційний (знання сайтів у галузі викладання філологічних дисциплін; уміння здійснювати пошук інформації); змістовно-методичний (знання методичних особливостей викладання філологічних дисциплін; знання існуючих сучасних програм та фахової літератури із предмету, вміння орієнтуватися в них, відбирати та аналізувати; уміння проектувати, проводити та аналізувати урок з урахуванням науково-методичних інновацій у навчальному процесі); рефлексивно-креативний (уміння застосовувати науково-методичну компетентність у науковій діяльності та в процесі підготовки науково-дослідної роботи; операційна готовність до участі у міжнародних конкурсах, олімпіадах та проектах; уміння створювати власні програми із предмету; самоаналіз, самооцінка, здатність до самореалізації та самовдосконалення в процесі професійної діяльності).

Перспективами подальшого дослідження є теоретичне обґрунтування і практична розробка змістових та процесуальних педагогічних умов розвитку науково-методичної компетентності вчителів-філологів у системі післядипломної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмина Н. В. Способности, одаренность, талант учителя / Н. В. Кузьмина. – Л. : Знание, 1985. – 32 с.
2. Афанасьев В. Г. Системность и общество / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат., 1980. – 368 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kuz'mina N. V. Sposobnosti, odarionnost', talant uchitelia [The Teacher's Skills, Giftedness, Talant] / N. V. Kuz'mina. – L. : Znanie, 1985. – 32 s.
2. Afanasiev V. G Sistemnost' i obshchestvo [System and Society] / V. G. Afanasiev. – M. : Politizdat., 1980. – 368 s.

Матеріал надійшов до редакції 17.04. 2012 р.

Везетиу К. В. Критерии и показатели развития научно-методической компетентности учителей-филологов в последипломном образовании.

В статье рассматриваются проблемы повышения научно-методической компетентности учителей-филологов и научные подходы к данной теме; показана актуальность изучения данного феномена, определены основные критерии и показатели развития научно-методической компетентности учителей-филологов в последипломном образовании; упорядочена система диагностических методик для определения уровней научно-методической компетентности учителей-филологов в системе последипломного педагогического образования.

Vezetiu K. V. Criteria and Indexes of Teachers-Grammarians' Scientifically Methodical Competence in the Postgraduate Education.

The article considers the issues dealing with the improvement of the teachers-grammarians' scientifically-methodical competence and scientific approaches to the mentioned topic; shows the timeliness of the present phenomenon study; determines the main criteria and indexes of the teachers-grammarians' scientifically methodical competence development in the postgraduate education; regulates the system of diagnostic methods determining the levels of the teachers-grammarians' scientifically methodical competence in the system of the postgraduate pedagogical education.